

Gondold meg jól, azután gyere vissza! – így engedte el az egyetemi hallgató T-t a kedvetlen arcú középkorú tiszt a rektori hivatalból.¹ T-nek az volt a benyomása, hogy kihallgatójának gyomorproblémái vannak, s ezért egy kicsit sajnálta is. Ezen azonban nem sokat töprenghetett, arra várt csak, hogy minél hamarabb nyílják meg az a dupla vasajtó, amely a rejtélyes és rettegett hivatal biztonságát őrizte.

A rendkívüli, s az amúgy egyáltalán nem kívánt találkozó abból az alkalomból jött létre, hogy a hetvenes évek elején T több társával együtt aláírója, aktív terjesztője és aláírásgyűjtője volt a kárpátaljai magyarság sérelmeit és kívánságait megfogalmazó, a szakirodalomban *Beadvány*ként ismert dokumentumnak. A magyarok vitairata körülményes utakon jutott el a moszkvai illetékesekhez, azok azonban „oldják meg a helyi elvtársak!” üzenettel visszautalták a bepanaszoltakhoz a kompetenciát.

Nagyjából ezekből, a helyi hatalmat nyugtalanító izgalmból keletkeztek a szolgálati vegzálások, melyeknek T is részese lett. A kedvetlen arcú egyértelmű ajánlatot tett: a nappali tagozatos T besúgói minőségben legyen munkatársa a nagy múltú szervezetnek, különben, akár tetszik, akár nem, bevonul a hasonlóképpen nagy és dicső előzménnyel bíró Szovjet Hadseregbe.

T-nek a hivatali szobából való kiszabaduláson kívül nem akadt különösebb töprengenivalója. Egyszerű volt a képlet: apai részről a család magyar, református és kisnemes, az új rendszer megfosztotta földjeitől, s nem híve a cinikus jaltai megállapodásnak. Egyszóval a mostani helyzetet átmenetinek tekinti, s reménykedik a visszacsatolásban. (A gyerek T, amikor ezt a kifejezést hallotta, Kárpátalját különös vasúti szerelvénynek képzelte, amelyet egymásba gabalyodó váltókon egyik országból a másikba irányítanak.)

A meggondolásból és a visszamenetelből nem lett semmi. Azt nem lehet állítani, hogy a hatóság udvariatlan lett volna, az őszi sorozáskor a fogfájással küszködő T-t visszaküldték az egyetemre. Gondolkodni és gyógyulni. Megmentése, azaz az egyetemen tartása érdekében évfolyamtársai befolyásos helyeken próbáltak közbenjárni.

– Megjavul majd – ígérték a rektorhelyettesnek, T tudta és beleegyezése nélkül. (T-nek egyáltalán nem állt szándékában megjavulni, tartotta magát az elveihez.)

– Neki már mindegy, nem lehet rajta segíteni – szólt az egyáltalán nem ellenes enervált válasz. Valószínűleg érző apa lehetett a befolyásos ember. Mivel T-nek, aki az évfolyamon szakszervezeti bizalmi volt, egy huncut vasa sem akadt, a házi-buli keretében lebonyolított búcsúzást a három hónap alatt felgyülemllett tagdjából oldotta meg: háromszor tízszer tizenöt szovjet kopejka. Ha szigorúan vesszük, ez tulajdonképpen sikkasztás volt.

A mulatság után aztán megtörtént az, amit T a háta közepére se kívánt. Egy derűs májusi hajnalon Ungvárról elindult vele a busz a szolyvai katonai elosztó központba. Öröm az ürömben, az újoncok nagy forgatagában találkozott azzal az egyetemi társával, akivel együtt népszerűsítették az említett *Beadvány*t. A két sorsvert és nekibúsult ifjú emlékezetessé akarta tenni a civil élettől való búcsúzást. Átmásztak

az elosztó központ kerítésén, és meglátogatták a közeli kocsmákat. A kocsmai kirándulásról visszatérve T a járt út biztonságát bizonygatva a kerítésen való „hazatérést” javasolta. Barátja más véleményen volt, azt mondta, menjenek a kapun keresztül, hisz „itt már várnak bennünket”. Mintha egy szeretettel teli családi otthonba tértek volna meg. A bázis, ahová alkoholgőzösen visszatértek, nem volt családi lak. T emlékei szerint egy csupasz priccsen, takaró nélkül töltötte az éjszakát, hogy aztán a hajnali rideg ébresztőre kissé kótyagosan megkeresse a helyét a reá váró szerelvényben. Barátja másik transzportba került, onnan üvöltött és integetett: ha hazajövünk, meghágjuk Európát! Így búcsúztunk, s a Kárpátokat elhagyva ki-ki elindult ismeretlen úti célja felé. Ne hagyjuk elvarratlanul a történetet! A szexuális programot meghirdető üvöltöző barát a berdicsevi féléves kiképzés után harckocsizóként Németország demokratikus² felébe került, s ott egy unatkozó tiszti feleség aktív közreműködésével hozzá is látott a szolvai gondolat megvalósításához. Egy bizonyos: a hajnali harsány közlemény nem volt pusztába kiáltott szó. Nem is lehetett: Szolvát hegyek övezik.

T az otthoni tájtól távolodó vonaton hamarosan magyar cimborára talált. Nem volt nehéz: a Beregszász környékéről származó, oroszul csak keveset tudó földi a magyar bevonulási hagyománynak megfelelően katonanótát énekelt: „Horthy Miklós katonája vagyok / A legszebbik katonája...” Így haladt előre a vonat a Kárpátokon keresztül, majd a hol dombos, hol sík ukrán vidéken. Irredentát ebben senki sem észlelt: a bevonulók magyarul nem tudtak, a Kormányzót hírből sem ismerték.

Útközben már elkezdődött a katonai szokásrend finom bemutatása. Az eskütétel előtt még polgári személyeket kísérő őrmester nevében szelíd, ám határozott hangú kérégetők jelentek meg a túlsúfolt vagonokban. Néhány rubel adományt kértek a leszereléshez közeledő, a bennünket kísérő „gyegyuska”³ ünnepi egyenruhájának kiállításához. A kérést nem volt tanácsos elutasítani, ezt mindenki érezte. Egyesek talán sajnálták is, hogy később nem láthatták a gyűjtésnek köszönhetően bizonyára pazar uniformisban leszerelő őrmestert. A karitatív buzgólkodás közepette az idő is gyorsabban telt, így a Szolváról induló kontingens bő két nap után minden tekintetben megkönnyebbülve érkezett meg a tágas harkovi⁴ vasútállomásra. T-nek nem tetszett az egyébként a funkciójának teljes mértékben megfelelő, még a cári időkben emelt épület. Ezen ne csodálkozzunk: oda érkezett, ahová egyáltalán nem akart megérkezni. Az alakulatba érve az általános lekopaszítással kezdetét vette a katonaelet, amelyről a kárpátaljai elosztóban egy romantikus lelkületű ifjú hadnagy úgy beszélt, hogy nehéz lesz, de a most bevonulók nagyon meg fogják szeretni. Olyannyira, hogy a szolgálat letelte után majd nem is akarnak leszerelni. Hitték is, meg nem is. Abban a nyomorult helyzetben azért inkább nem. Szomorúság keletkezett inkább: kopaszon s a nem teljesen méretre szabott egyenruhában hirtelen mindenki egyforma lett, alig ismerték meg egymást.

Tovaris Madjar

– Ne olvass németül – szólt rá T-re az őrmester, aki rendszeresen „előolvasta” a T-nek küldött postát. A személyi postával Ungvárról rendszeresen érkezett a Magyar Ifjúság című budapesti hetilap, amelynek egyik rovatában rendszeresen láthatóak voltak a nyugati hanyatlás felkavaró dokumentumai, a fedetlen keblekkel pózoló modellek. A lapot T egyetemi évfolyamtársai küldték. Az „előolvasás” azt jelentette, hogy a katonai felettes leszerelési bőröndjének díszítésére kiollózta a lapból a fülledt erotikát. T így, különleges értékeitől megfosztva kapta meg a „magyar komszomol” fórumát, ahogyan a lapot bemutatta a hitetlenkedő őrmesternek.

– Nem vagyok német – önérzeteskedett T, aki ráadásul felváltva, a párnája alatt, riadó esetén a csizmaszárában kétkötetes Adyt rejtegetett. Kicsi, takaros könyvecskék voltak – hatvanas évek eleji kiadás –, elfértek a bűdös lábbeliben.

– Akkor kiféle vagy?

– Magyar.

– Ha magyar vagy, hogy kerülsz ide? – folytatódott a diskurzus. T Kárpátalját emlegetve magyarázni kezdte a háborúban vesztes ország történelmét, de az ismeretterjesztés nem érte el a célját. Többször nem is kísérletezett.

A magyarokról több ismerettel bírt az egyik oktató, egy veterán ezredes. Nem csoda, részt vett az 1945-ös székesfehérvári tankcsatában. A világháborús öldöklés az ifjúságát idézte, így szívesen emlegette fel az eseményeket. A visszaemlékezéshez elegendő volt T-re pillantania, s jöhetett a háborús retró. T családnevével nem sokat vacakolt, tovaris mádjárnak nevezte. A megszólításban ott lappangott valamilyen furcsa érzelmesség is. Mégis felemás érzés volt, ha előtörtek a hadastyán emlékei: mindenki tudta, hogy az oktatás azon a napon elmarad, visszatértek az eltűnt időbe, s lőtték a magyar város körül elhelyezkedő német páncélosokat. Ezek a lazítások nagyon tetszettek a bajtársaknak, T is nyert ezzel valamilyen furcsa és kétes megbecsülést a bajtársak körében. Az azonban, hogy róla egy éltes orosz férfinak folyton a nagy világégés jut az eszébe, egy idő után kezdett kellemetlenné válni.

Cselovek sz nezakoncsennim viszsim obrazovanyijem⁵

Bejártott megnevezése volt azoknak a katonáknak, akiket az egyetem, vagy főiskola nappali tagozatáról soroztak be. Ennek oka az esetek többségében valamilyen politikai természetű kihágás, például a szovjet rendszer bármilyen formájú bírálata lehetett. T tökéletesen megfelelt ennek a követelménynek.

Harkovban egy kijevi orosz festő személyében eszme- és sorstársra, egyben baráttra is talált. Tolikot (Anatolij) Kijevből hívták be, napjait plakátok és hatalmas csempepannók készítésével tengette. Ezeken eléggé egyhangúan vagy Lenin, vagy az elszánt tekintetű ötágú csillagos sisakot viselő harcos volt látható.

Tolik lényét szelídség, szomorúság és megértés lengte át. T keresztnévét a ka-

tonakönyvbe bejegyzett Vaszil helyett magyar változatban, Lászlónak mondta és írta. Mondani sem kell, ez T-nek fölöttébb tetszett.

– Hogy tekintenek Magyarországon a szovjet hadseregére? – kérdezte egy beszélgetés során.

– Megszállóként – mondta.

Tolikkal ebben is egyetértettek. T utólag azonban tapasztalhatta, hogy a magyarokról nem a teljes valóságot írta le. Túlbecsülte a csonka ország hazafiúi ingerküszöbét: rá kellett jönnie, hogy sokan, nagyon sokan jó üzletnek tartották a megszállást. A szovjet tiszték által behozott színes tv, bűvárszivattyú, az ellopott és olcsón eladott üzemanyag, hatásosak voltak, növelték a proletár internacionalizmus haladó eszméjét. De ez egy másik történet.

A rendszer a behívásokkal büntetni akart. Ezt a célját azonban nem sikerült tökéletesen elérnie, az ilyen módon beszípkázottakat általában megbecsülés övezte. T-t többször is.

Először akkor, amikor a katonai jogviszonyt végképp megpecsételő eskütételre készülődtek az újoncok. T addigra már a parancsnokoknak is feltűnt szokatlan megnyilvánulásai. Teljes értetlenségtől övezve kifogásolt néhány népszerű orosz szólást. Például a butaságot és esetlenséget – ne finomkodjunk: a töketlenséget – formázó „gyelajes, kák turok”-ot.⁶ Vagy a kaukázusiak – grúzok, azeriek, örmények, lezgek – úgyszintén közkedvelt „feketességűek” címkéjű kategorizálását.

Ifjú hősünkben a Birodalomban – amúgy tudtán kívül – teljesen ismeretlen intézmény öltött testet. Korát megelőzve ombudsman lett. Ennek köszönhette azt a feladatot, hogy az oroszul egy kicsit sem tudó és írástudatlan moldovai bajtársainak tanítsa be az „En, X. Y., a Szovjetunió polgára esküt teszek, és ünnepélyesen fogadom...” kezdetű fogadalomtétel szövegét. A befektetett munka eredményét nehéz lett volna objektíven ellenőrizni: a nagy napon, a szöveg tömeges felmondása során egy-egy megbicsakló mondat, ha lett volna is, fel sem tűnt.

Az írni tudás nagy dolog. Ezen a téren környezetében T a „be nem fejezettel” abszolút favorit volt. A politikai priusz nem számított, parancsba kapta a „Bojevoj Liszt”⁷ előállítását. A Harci Lap faliújság volt, havi megjelenéssel. Címlapot írni és rajzolni a század életéről, munkasikereiről cikkeket írni, egyszemélyes feladata volt a szerkesztőnek.

T-nek eleinte nyűgösnek tűnt a feladat, de már megtanulta, a parancssal nem érdemes vacakolni, annak elemzésére nincs szükség, abból csak újabb problémák keletkezhetnek. Hamarosan rájött a katonai újságírás előnyeire is. Ha körletrendezés – ideértve a latrinatisztítást is –, alaki gyakorlat, vagy bármilyen közösségi kellemetlenség vetült elő, T önmagának lapzártát rendelt el.

– Hadnagy elvtárs, lapzártá van – jelentette ilyenkor Trifonovnak, a politikai tisztnek.

– Menj, írd az újságodat – mondta cinkosan kacsintva a Triskának becézett fiatal tiszt.

T ilyenkor bevonult a parancsnoki irodába, elővett egy faliújságnyi méretű

fehér papírt, rágyújtott, rádión megkereste középhullámon az újvidéki magyar adás idáig hangzó zenei műsorát, és eltűnődött a következő faliújság tartalmán.

A hírharsona négy rajzszöggel feltűzve persze mindig időben megjelent, de a (köz)munkakerülésre kieszelt szerkesztési trükköt nem volt nehéz nem átlátni. T-t, akinek a ragadványneve „inosztranyec”⁸ volt, hamarosan támadás érte. Az egyik politikai foglalkozáson egy orosz bajtárs fölvetette, nem helyes, ha a sajtót a külföldiek kezébe adják. Az orosz etnikai alapozású média gondolata azonban kudarcra volt ítélve, a „külföldin” kívül nem akadt fogalmazni is képes betűvető a században.

Erdei erotika

Akármilyen is a világ, nagy szomorúság és fájdalom az ifjak számára, ha hirtelen és brutálisan kiszakadnak a nők környezetéből.

„Jöjjön rád a szerelem, oszt ne legyen kivel” – hallotta T egyszer egy cigánytársaságban. Átok ez, akárhogyan is nézzük. Nagyjából ezzel írhatók le a húszas éveik fordulóján bevonultatott fiatalok érzései. Igaz, a szokatlanul nagy fizikai igénybevétel időlegesen elszívja az energiákat, nyugalomra inti a hormonokat, de az energiák hamar újratöltődnek, s folytatódik a hormonok tombolása.

Emlegették az alakulatban azt a világszerte elterjedt legendát, hogy a testi vágyakat csillapító bróm-teával nyugtatják, de erről nem tudtak semmi bizonyosat. Inkább elhitték, hiszen az éltes konyhás asszonyokon túl legfeljebb a városi fürdőbe vonuláskor láthattak szemrevaló nőket. Élmény volt, sokkal, de sokkal több volt a semminél. A vizuális boldogságot akkor felhőzte némi árnyék, ha a fürdőzés utáni visszaúton egy-egy szemrevaló nőt meglátva az őrmester, hatalmát fitogtatva menetnótát és díszlépést parancsolt. Tudták, hogy az efféle parádé csak ünnepélyes alkalmakkor, magas rangú parancsnokoknak dukál, de a nők iránti hódolat népszerűvé tette ezt az extra teljesítményt. A városszéli laktanyához poros földút vezetett, s a fürdőzésen túlesett és a pompás menetelésben megizzadt század így gyakorta sárosra izzadva érkezett vissza. Megérte így is.

A 384. alakulatnál, ahová T-t a kiképzés után vezényelték, ilyen ösztöni örömekre nem lehetett számítani. Az alakulatot egy Munkács melletti erdőségben helyezték el, egy támaszpont építésének előkészületeivel kellett foglalatzkodnia. Előtte kaszárnyaépítéssel, mert valahol lakniuk is kellett a derék fiúknak. Megfeszített munka volt ez, de tető így is csak decemberben került az épületre. A tető nélküli katona így testközelből élhette át az évszakok változásait: eső, havas eső, hó. Éjjel és nappal. Ilyen körülmények között nem hajt a kéjvágy, ezt önmagán mindenki tapasztalhatta.

Mindennek vége szakad egyszer, lett tető, és lett meleg is. Ez mindjárt javította a közérzetet, így nem csoda, hogy a komfortba rögvést belibbent a libidó. A problémával mindenki küszködött, és kereste a megoldást.

Ki-ki a maga módján. Cserim, a Kaukázus valamelyik törzsének gyermeke

például intim viszonyt létesített az erdész szamarával. A sváb erdész egyszer rosszkor lépett be az istállóba... Váratlan és arrafelé szokatlan in flagranti. A szamár gazdája haladékot nem tűrve felkereste Csupsina, becenevén Kaban (Vadkan) ezredest. Előadta keserves panaszát, melyet a katonai méltóság megbecsülést érdemlő önuralommal figyelmesen meghallgatott. Az erdő őrének talán tett is ígéretet a tettes megbüntetésére, ám amikor a feljelentő férfiú távozott a parancsnoki irodából, az ezredesből hatalmas hahota tört elő. Később hívatta Cserimet, aki nem is tagadta az együttlétet. A Szovjet Hadsereg képzetbeli illemkódexében azonban a zoofília ismeretlen fogalom volt, így nem is volt büntethető.

Vezényleti nyelv

Mi más is lenne, mint az orosz. Az orosz irodalmi nyelv gyönyörű, választékos és gazdag. Durvaságában, kifejezőeszközeinek színességében ugyanilyen gazdag és változatos a kényszermunkák, a katonga és a gulag orosz nyelve. A kettő olykor keveredik és vegyül, s ebből az egyetemes művészet csodálatos alkotásai születnek. Elegendő, ha a nagy orosz bárdot, Vlagyimir Viszockijt említjük.

Ezzel a csodálatos nyelvi adottsággal a szovjet oktatáspolitikai egy csöppet sem törődött. A tagköztársaságok népeit és nemzetiségeit egyáltalán nem kívánta tisztességesen megtanítani oroszul. Így a Birodalom összes nem-orosz származású polgára ezt a varázslatot meglehetősen sután sajátíthatta el. Félig-meddig, vagy inkább alig

Abban az alakulatban, melybe T-t sorsa vetette, sok nemzetiség gyermeke szolgált. Mindenki tudomásul vette, hogy a Jobbra át!, a Balra át!, vagy a Hasalj!, oroszul hangzik. Ezeknek a vezényszavaknak engedelmességek.

Ezért váltott ki napokig tartó közderültséget Tarasz, a vidéki Ukrajnából származó katona esete. Tarasz nem tudott oroszul, s amikor őrségben lévén a felügyelő hadnagy beugrató katonatréfával cigarettáért küldte el, így válaszolt: „Tovaris lejtenyant ne mesajte meni szluzsbuneszti.” Tarasz eszénél volt, nem hagyta magát lóvá tenni, hiszen, ha teljesíti a feljebbvaló parancsát, őrhely-elhagyás címén néhány napra beköltözhetett volna a fogdába. A teljes alakulatot átjáró közderű annak szólt, hogy az orosz felszólításra a bajtárs UKRÁNUL válaszolt.

Ha már úgy alakult, hogy a tizenöt szovjet tagköztársaság ifjainak közös hadseregben kellett szolgálniuk a Bering-szorostól Csapig, nyugodt szívvel lehet emlékezni a férfit alakító katonaévekre. A népek közötti egyenjogúságot emlegetni ebben az együttlétben azonban botorság lenne.

Templom Miki

T-t jó szerencséje s a magas katonai tervezés, a féléves szakmai kiképzés – eskavátoros lett belőle – szülőföldjére, Kárpátaljára vezényelte. Ráadásul olyan vidékre,

ahol magyar többségű települések voltak. T lubickolt ebben a környezetben, gyalogosan azonnal felkereste ezeket a falvakat, s hozzálátott az illegális kapcsolatépítéshez. Engedélye ugyanis egyáltalán nem volt erre, sőt, a cselekmény szabálysértésnek számított. A szabálytalan kapcsolatépítés lényege számára a hazai konyha ízeinek ismételt felfedezése, s a magyarul való beszélgetés meghittsége volt. A meghittségbe az üzlet is belefért: borozgatás közben logisztikai ügyeket beszéltek meg. Azt, hogy a hadsereg tulajdonában lévő ingóságokat, faanyagot, építőanyagot hogyan lehet a legkevesebb kockázattal eltulajdonítani. A lopás semmiféle erkölcsi megrendülést nem jelentett, a katonák csak parancsnokaik példáját követték, ők nagy tételekben művelték a rablást. Bevett és önfeledt folyamat volt ez, ingerküszöböt nem sértett. T később, ha azt hallotta, hogy megint tönkrement – beomlott, összedőlt, felrobbant stb. – egy-egy katonai, vagy polgári építmény –, nem csodálkozott. Tudta, hogy a felépített és az olykor ünnepélyesen átadott objektum falaiból szinte természetesen módon több előírt és betervezett elem hiányzik.

Egy jól sikerült üzletkötés után néhány fős katonai küldöttség kereste fel a közeli település kocsmáját. T is tagja volt a delegációnak. A bimbózó tavaszban gyors ütemben ürültek a vodkásüvegek, a jókedv egyre magasabbra hágott. Ilyenkor törvényszerűen előadja magát egy-két félreértés. T arra eszmélt, a helybeliek és a katonák nekifeledkezve csépelik, ütök-verik egymást. A fizikai fölény a helyiek oldalán volt, a hadseregnek a visszavonulást kellett választania. A faluból kivezető úton a vert sereg élén T haladt, s igyekezett csitítani a lakosságot, így a katonák újabb verés nélkül hagyhatták el a falut.

Jó lett volna gyorsan elfeledni a dicstelen történetet, de nem lehetett. A színen ugyanis feltűnt Templom Miki.

Mikinek biztosan volt rendes polgári neve is, ám az feledésbe merült. Miki szegény félkegyelmű volt, a református templom mellett lakott, így ragadt rá a logisztikai eredetű vezetéknev. Nem lehet tudni, milyen indíttatásra, a kissé hibás fiú eljutott Vadkan ezredeshez, és panaszt tett fiai botrányos kirándulásáról. T tett egy kísérletet annak érdekében, hogy a feljelentő vonja vissza nyilatkozatát. Arról győzködte, hogy a feljelentettek akár büntető zászlóaljba is kerülhetnek, Miki azonban nem könyörült.

Büntető zászlóalj nem keletkezett a dologból, ez az ezredesnek sem jött volna jól. Az ügyet azonban formailag is le kellett zárni, így történt, hogy T-t egy ezredgyűlés nyilvánossága előtt béketeremtő törekvései ellenére „társadalmi megvetésben”¹⁰ részesítették.

Rehabilitálásról nincs tudomásunk.

Jegyzetek

- ¹ Abban a korban – év szerint 1972-ben –, amelyről ez a történet szól, az ungvári egyetem rektori hivatalában, mint szerte a Szovjetunió felsőoktatási intézményeiben, a KGB (oroszul: Komitet Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi, azaz az Állambiztonsági Bizottság) önálló irodákkal és személyzettel rendelkezett.
- ² A szépméltú szovjetcsatlós Német Demokratikus Köztársaság.
- ³ Gyegyuska – nagyapó. Az orosz katonai szlengben a leszerelő öreg katona tiszteletteljes megnevezése.
- ⁴ Az orosz többségű kelet-ukrajnai nagyváros, ukrán nevén Harkiv, 1917 és 1934 között Szovjet-Ukrajna fővárosa volt.
- ⁵ Be nem fejezett felsőoktatási végzettségű férfi.
- ⁶ Úgy teszél, mintha török lennél.
- ⁷ Harci Lap.
- ⁸ Külföldi
- ⁹ „Hadnagy elvtárs, ne zavarjon a szolgálatban” (ukránul).
- ¹⁰ Obszsesztvennoje prezrenyje.